

temes-1

JOSEP M. FIGUERES. Universitat Autònoma de Barcelona

LA PREMSA HISTÒRICA LOCAL I COMARCAL

El volum de documentació i d'informació que conté la premsa històrica local i comarcal catalana és immens en aspectes quantitius i molt valuós en aportacions qualitatives, tant pels autors com pels continguts. A cada ciutat on hi ha hagut impremta, o sigui, a la pràctica totalitat de les capitals de comarca i a moltes altres comarques que tenen una, dues o tres grans ciutats, han existit setmanaris i publicacions mensuals com a aportacions periodístiques continuades més enllà dels humils butlletins aparentment intrascendents. Per exemple, Valls compta amb *La Crònica*, revista de llargues dècades; Sabadell amb *L'Avenir*; a Figueres hi ha premsa federal i catalanista, a Mataró de liberal i obrera com *Llibertat*... La història que aspiri a ser global i no centralista, a considerar l'abast de tot el territori i a anar més enllà de la simple dimensió capitalina com a explicació nacional total, ha de tenir cura d'una extensa relació de publicacions d'arreu, la qual configura una dimensió ajustada a la voluntat d'història nacional i no barcelonina.

Per estudiar la història contemporània és imprescindible aquest recurs, com els dietaris o la documentació judicial, com les memòries o la documentació notarial. No és més important, però tampoc menys. Només així la voluntat de contemplar aspectes diversos podrà atendre'ls. No pot entendre's l'exili sense la seva premsa, la lluita política sota el franquisme sense la premsa clandestina, o el moviment veïnal de la Transició o el catalanisme polític de finals del XIX sense la premsa local. Igualment, no pot entendre's el territori ampli, el país, sense aquest periodisme. Per estudiar-lo disposem d'alguna eina que es va estroncar, com la guia inventari de la premsa local engegada pel Departament de Cultura que s'aturà sobtadament després de només unes quantes ciutats (Granollers, Vic, Ripoll...), o els projectes d'altres ciutats (Lleida, Mataró, Valls, Tarragona...) en col·laboració amb institucions locals o comarcals, amb les consegüents divergències de fitxes, que no consideraven les mateixes dades. Uns inventaris recollien la ubicació i les existències mentre d'altres indexaven el format i uns tercers els col·laboradors. A causa d'aquesta dispersió, vam configurar amb l'Institut Català de Bibliografia un model de fitxa que anys després va servir, amb l'estudiós Celso Almuïña, per fixar-ne una de definitiva en el marc dels congressos de l'Associació d'Historiadors de la Comunicació. Ara, però, que tenim la metodologia no apareixen censos, tret d'alguns esporàdics i certament brillants per l'exhaustivitat, com el

de Sabadell, una edició modèlica a cura del seu Arxiu Històric. Si es disposés de tots els censos locals –amb els temàtics, és clar–, es podrien utilitzar seriosament les noves tecnologies amb eficàcia i plenitud. Ara, però, costa ubicar una data i, paradoxalment, el procés és més lent cada vegada que hi ha un avenç. El paper era còmode i ràpid, però en passar –i fòrem dels primers a reclamar-ho– a microfilm per seguretat de l'original, la cerca esdevingué més pausada; en digitalitzar-se i passar full a full, encara augmenta més la lentitud tot i millorar –notablement!– la visualització respecte al microfilm. El que sorprèn és l'absència d'inventaris, tant guies de títols com útils indexacions. Només el CBUC és una fantàstica eina, tot i que en constatem les mancances. No hi ha exemplars d'*El Nuevo Mensajero* de Vilanova i la Geltrú, igual com de Barcelona falten números de *La impremta*. Maleïm, per tant, la política oficial de discriminació del català que permeté que aquests diaris no es conservin, més enllà dels col·leccionistes, mai valorats, que han aportat molta de la riquesa del patrimoni hemerogràfic català conservat. Ara que recollim l'obra d'Almirall ens dolen les absències de títols, atès que vol dir textos d'Almirall perduts per sempre. I el mateix podríem dir d'altres autors, polítics o escriptors; en definitiva, de part de la cultura i la societat catalanes.

Disposem de publicacions dels segles XIX i XX que esdevenen, doncs, un material preciós, únic, de valor rellevant i que configura unes possibilitats extraordinàries per a nombrosos camps del coneixement, de la literatura a la política, de l'art a la religió; pràcticament totes les àrees del saber poden acudir a la premsa local i comarcal per a la recerca. Aquesta premsa és extensa, continuada, viva i variada. Tot i la seva fragilitat s'ha conservat prou bé gràcies als col·leccionistes locals, biblioteques de les ciutats i institucions centrals, tot i que, malauradament, els forats, els buits, fins i tot les mancances de col·leccions, són nombrosos i malmeten la possibilitat d'accedir a un servei més eficaç. Qualsevol estudiós que desitgi cercar dades sobre un autor, de l'escriptor Carner al polític Companys; sobre una època, del Sexenni a la Transició, de la Guerra Civil a la Restauració, o sobre esdeveniments puntuals, tant si és la vaga de La Canadenca com els Fets de Maig, pot acudir als periòdics locals. En tenim molts exemples; només voldria citar el treball, per Barcelona, de Ferran Soldevila arran de la proclamació de la Segona República, que presenta la premsa com un mirall a considerar.

1
2
5
8
9
10
12

El primer que cal dir, i no volem insistir-hi, és que en néixer aquesta revista ja vam publicar un article de to editorial («Salvem la premsa») que és ben eloqüent: sense revistes físiques, sense exemplars de diaris, qualsevol política cultural hemerogràfica és fer volar coloms. Com podem fer la història de les lluites populars de Rubí sense la revista *Lluita*? I com podem conèixer els escrits de Companys si aquesta revista no es conserva íntegra? Només una labor agressiva amb personal motivat, recursos suficients i idees clares podria recuperar aquestes publicacions. Però no hi ha, malgrat la quantitat enorme d'organismes, un sentit de voluntat de tapar forats, de completar col·leccions, i per tant les col·leccions incompletes esdevenen el títol més abundant del periodisme català. Sort dels col·leccionistes que han preservat moltes publicacions, però fins i tot en títols recents com el diari *L'hora de Catalunya*, com ja vam explicar amb detall a *La Revista de Catalunya* fa uns quants anys, podem veure l'èxit del franquisme: esborrant els documents queda només una història. Els periodistes "crítics" que elaboren documentals sobre aquest període recorren constantment a les imatges de l'informatiu d'exhibició obligatòria dominical per il·lustrar el seu treball. Malgrat la imatge aconseguida de l'època, el resultat final de la contribució visual és moltes vegades distorsionat per raons òbvies. Sense premsa no és possible desenvolupar una dimensió plena del batec social. I el poder té més possibilitats de guanyar perquè de les seves paraules hi ha més rastres documentals que dels sectors perseguits o dissidents. La importància de la premsa històrica com a font simplement és rellevant perquè amb ella podem entendre la microhistòria amb plenitud, la història general amb coneixement i la història especialitzada amb rigor i eficàcia. Com a recurs, doncs, hi ha dades, suggeriments, textos, hipòtesis i corroboracions; fins i tot es plantegen altres dades auxiliars (publicitat, fotografia, imatge, etc.) que ultrapassin el marc conceptual estRICTE per assolir la visió plena del coneixement d'una societat. Hi ha, tanmateix, diversos obstacles per estudiar-la. La seva ubicació allunyada

és un fre, si bé ho pot salvar la Xarxa, i la seva extensió desanima. Com mirar-se la revista pàgina a pàgina quan parlem de dècades de setmanaris d'extenses pàgines! Només una metodologia generosa en treball pot salvar aquests esculls. És especialment destacable la labor dels inventaris, que no cal ara avaluar, d'extraordinari mèrit i que suposen el primer pas per saber què existeix. És a dir, els títols, els anys i la fitxa descriptiva de cada publicació, que ja existeix en un model operatiu accessible. També és important consignar l'empenta actual que pren la indexació o bé la confecció de buidatges, alguns accessibles per Internet com el de *Ressorgiment* de Buenos Aires o altres publicats en paper, com els de *Meridià* o *Mirador* per Manuel Llanas i el tàndem Huertas-Geli, respectivament. La sèrie de Barcino (*L'Avenç*, *Lo Gay Saber*, *La Revista*, *La Renaixensa*) és modèlica tot i estar aturada. Ara arriba una tercera fase sense tenir les dues anteriors ben resoltes, encara que des de la universitat es prepara, sota la direcció del professor Jaume Guillet, una labor sobre la primera etapa. La segona hauria de ser assumida per tants organismes com treballen la història i esdevindria, així, un servei molt notable sobre la utilitat social de l'hemerografia, atès que facilitaria recerques, coneixement i trasllat a la societat o transferència a través de diversos vehicles. Un inventari que consulto sovint és l'apèndix de Jordi Tous i Vallvé al final del seu bon treball *La formació del catalanisme polític a Reus: Lo Somatent (1886-1903)*, editat per l'Associació d'Estudis Reusencs el 1987 i que marca el camí a seguir: monografia rigorosa i buidatge d'autors i títols. Sobre les comarques meridionals, Antoni Gavalda, Pere Anguera i altres han treballat la premsa de la Segona República amb un esplèndid resultat, també. Aquests recursos són fonamentals atès que s'hi pot anar a cercar ja el que interessa. Metodològicament tenim molta feina feta. La bibliografia d'autors de *La Renaixensa* elaborada per Carola Duran és prou definitiva per estendre's:

imatge cedida per la Diputació de Barcelona

només cal demanar més continuïtat en l'enorme quantitat de publicacions que cal treballar. Hem fixat les revistes existents, si bé es una feina encara en curs. N'hem fixat el contingut, feina també majoritàriament pendent, almenys per les revistes culturals, ideològiques, literàries i polítiques (cal tenir en compte que en el segle XIX informació i política, com humor i literatura o política, són inseparables), tot deixant el monstre de les publicacions escriptament informatives del segle XX per a un altre moment.

tal sinó que totes les administracions, totes (la central estatal, l'autonòmica, la local o municipal i fins i tot les institucions privades), volen acostar el contingut de les publicacions històriques a la ciutadania i les escanegen i ofereixen en format obert. Tanmateix cal anar a tot arreu per saber si una revista és o no és accessible. En tenim moltes, i es pot parlar un altre dia de la tria i les priorititzacions, dels buits i les presències, però un aspecte rellevant que cal constatar és com l'accessibilitat de les revistes locals, com ara *La Veu del Montserrat*, per dir un cas, és òptima amb aquest sistema: pots trobar allò que cerques, imprimir-ho, llegir-ho o copiar-ho, entre altres, amb eines eficaçes. Això sí, sense el buidatge, tot i el treball valuós de Remisa, no podem treballar-hi amb comoditat i eficàcia. Apareixerà un altre problema. Es comença per la conservació, difícil per la persecució que un estat ha fet de la cultura catalana; es continua per la preservació, bona per la cura del sistema bibliotecari propi; la difusió, lenta en el procés d'organització, i la consulta, complexa per la manca de coordinació entre la Biblioteca de Catalunya, la Diputació de Barcelona i ajuntaments com el de Girona, que ofereixen títols que no es troben en un mateix portal, encara que tots pertanyin a l'Administració pública. Un cop superat tot aquest procés, ens trobem amb la complexa interpretació, i només la constància en la recerca pot ajudar-nos a situar-ho tot amb més precisió. Si els acudits en la generosa premsa gràfica de finals del XIX són de difícil ubicació pel que fa a la situació dels personatges de tercer rang, ens trobem en la mateixa situació quant a les imatges del segle XX. Els grans líders són coneguts, però no els altres personatges. Només la constància en el treball pot fer, per una simple labor acumulativa, que hi hagi solucions a alguns trencaclosques. Igual com els pseudònims ens ajuden a atribuir els textos, les monografies fan possible situar-los amb precisió. El que sorprèn és que la Biblioteca Nacional de l'Estat a Madrid ens ofereixi la revista *La Renaixensa* íntegra, mentre que nosaltres no hem estat capaços de fer-ho abans. D'aquesta publicació, F. Tubino en deia una autèntica enciclopèdia de la cultura catalana. Segur que ara s'acaranar amb el diari mentre ens lamentem. La digitalització arriba als grans diaris, i potser caldria començar pels més usats (*La Publicitat, La Veu de Catalunya...*), però també pels locals que ara obliguen a viatges i desplaçaments que sovint, i no fer-se, arraconen aspectes de la pluralitat del país. Tant de bo que els centres locals i la munició d'organismes que tenen la història contemporània com a nexa puguin articular projectes de servei col·lectiu, universal i obert com a resposta al repte de la digitalització, amb la similitud i necessària indexació per utilitzar amb eficàcia aquestes eines, que ultrapassen el marc testimonial per esdevenir instruments de primer ordre. ■

imatge cedida per la Diputació de Barcelona

J. A. V.